

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Фіалко Наталії Анатоліївни
"Гуманізація вищої освіти: змістовно-функціональні аспекти",
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.10 - філософія освіти**

Актуальність здійсненого Фіалко Н. А. дослідження не підлягає сумніву: сучасний світ переживає зміну концептуальних основ, парадигми суспільного розвитку. В результаті здійснення рішучого повороту до демократичних цінностей фактично утверджується новий світовий порядок, домінантною основою якого є людина. ХХІ століття покликане стати століттям глобального гуманізму, епохою панування гуманітарно-гуманістичних цінностей і глобальної гуманізації людства. В контексті таких перспектив і викликів сьогодення ознак основного принципу суспільного розвитку набуває гуманізація всіх сфер суспільної життєдіяльності з Людиною в статусі безальтернативного цілепокладаючого орієнтира.

Проблемне вістря полягає в тому, що постіндустріальна революція та інформатизація сформували специфічну культуру відірваних від соціокультурного коріння люмпенів, готових некритично засвоїти як керівництво до дії ледве не будь-який міф. Разом з тим жорстка секуляризації призвела до появи такого типу людини, основним мотивом діяльності й ключовим життєвим кредо якої стало задоволення егоїстичних потреб і бажань. Йдеться про інфантильного індивіда, котрий є продуктом суспільства споживання, а його свідомість і світогляд не спираються на стрижень відповідальності, обов'язку і критичного світосприйняття.

Зазначена онтологічна особливість призводить до того, що такий індивід заперечує все, що хоча б незначною мірою обмежує чи регламентує його права і свободи; він спонтанно повстає проти всього, що утворює фундамент кожного суспільства; він радикально несамокритичний, тому вважає відповідальним за будь-які недоліки помилки й негативні тенденції

будь-кого ззовні, але не самого себе; нарешті, він не визнає авторитетів, самообмежень і традицій, позаяк для нього буттєвим взірцем є торжество гедонізму, в межах якого все поставлено на службу задоволенню його егоїстичних потреб і насолод.

Істотний здобуток новизни розглянутого дослідження полягає в узагальнені гуманітарних ризиків, притаманних соціальній адаптації: ключовий недолік соціальної адаптації полягає в тому, що вона є способом і результатом пристосування до буттєвих автоматизмів, нормативів і стереотипів конкретно-історичного суспільства, а продуктом пристосування є пристосуванці. Соціум і освітню сферу, які складаються не з творчих, інноваційних, розкуто мислячих індивідів і суб'єктів, а з дивідів-об'єктів, чийм буттєвим кредо є пристосуванство і соціальна мімікрія, важко відрекомендувати перспективним.

Також важко не погодитися з концептуальним наголосом автора, згідно з яким основна мета освітянської діяльності як реалізації людського потенціалу (буття-на-рівні-можливості) і формування всебічно розвиненої особистості цілком когерентна потребам і перспективам гуманізації освіти як створення можливості, з одного боку, для культивування освіченої, всебічно розвиненої особистості, а з іншого, - висококваліфікованого фахівця.

Автором істотно уточнено і поглиблено теоретичний підхід, відповідно до якого зміна одного соціокультурного типу освітньої діяльності іншим зумовлена, по-перше, невідповідністю між домінуючим в освітній діяльності алгоритмом відтворення особистості, її соціальних властивостей і якостей, а також відповідних їм способів здійснення соціальних зв'язків, по-друге, об'єктивною необхідністю вироблення нового способу розв'язання теоретико-праксеологічних проблем.

Методологічна основа дослідження зумовлена особливостями об'єкта і предмета дослідження, багатогранністю поняття гуманізації. Вона базується на таких принципах наукового пізнання, як об'єктивність, системність, історизм, практика. Компаративістський метод було застосовано з метою

виявлення світоглядних, аксіологічних та телеологічних відмінностей різних концептуальних підходів до пріоритетів розвитку вищої освіти і перспектив її гуманізації; проблемний - задля здійснення проблемного структурування генезису світоглядних пріоритетів освіти, типологізації та ієрархізації проблемних факторів, їхніх зв'язків, взаємодії і можливих наслідків; ідеалізації - для окреслення ідеальної моделі освіти та порівняння з нею конкретно-історичного статус-кво; систематизації - з метою структуризації та ієрархії сукупності аспектів, котрі визначають функціонування об'єкта і предмета дослідження; каузального аналізу - для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків тенденцій і перспектив освітньої динаміки; екстраполяції - з метою поширення на підставі функціональної спорідненості висновків дослідження одних аспектів освітньої дійсності на інші, а також уявної пролонгації в майбутнє ключових процесів і тенденцій.

Одержані наукові результати мають істотне теоретико-методологічне і праксеологічне значення, оскільки надають сфері знань про змістовно-функціональні аспекти гуманізації вищої освіти ознак критеріальної виразності й переконливості. Висновки дослідження можуть слугувати підґрунтям для підготовки нормативних курсів, підручників і навчальних посібників із філософії освіти, культурології та соціології.

Дисертант коректно і лаконічно формулює об'єкт і предмет дисертаційного дослідження. Матеріал дослідження викладений у логічній послідовності. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і загальних висновків. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в достатній кількості публікацій у наукових фахових виданнях України в галузі філософських наук, одна з яких у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних РІНЦ.

Автор цілком доречно зауважує, що оскільки освіта відображає рівень розвитку суспільства, його інтереси та потреби, то зміст освіти залежить від притаманної соціокультурному простору ієрархії уявлень, потреб, ідеалів. В змісті освіти віддзеркалюється те, що саме є значущим у конкретно-

історичному випадку, що може сприяти формуванню образу людини, спроможної виразити глибинні інтереси свого суспільства, втілити в своєму особистому бутті загальний зміст того соціокультурного простору, в якому вона отримала освіту.

Згідно з обґрунтуванням автора дисертації, метою і змістом освіти сучасної вищої освіти є формування, культивування всебічно розвиненої, творчої, світоглядно розкутої особистості. Для забезпечення такої мети потрібна інноваційна, суб'єктно орієнтована філософія освіти. Мета будь-якої освітньої системи полягає у формуванні такого світогляду людини, який оптимально поєднує її професійну діяльність із загальноцивілізаційними цінностями, закладеними в основу цієї системи.

Фіалко Н. А. увиразнила понятійну демаркацію гуманізації та гуманітаризації. Зокрема, під гуманізацією освіти слід розуміти створення світоглядно-аксіологічної та цілепокладаючої основи для стосунків між суб'єктами освітнього процесу, здатної забезпечити оптимальне становлення особистості учня. У межах гуманістичної стратегії освітні цілі повинні формулюватися «від імені людини», яка розглядається не як засіб, а як основна мета освіти.

Натомість під гуманітаризацією освіти слід розуміти індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості й самоосвіти задля самореалізації в особистісному і професійному планах. Гуманітаризація освіти є водночас наслідком і причиною, чинником і завданням гуманізації суспільного буття. Головним завданням, яке постає в контексті потреб гуманітаризації освіти, є взаємозбагачення і взаємодоповнення знань з окремих предметів, що має посприяти створенню системного образу світу. Така освіта має бути спрямована на розвиток евристичних і креативних знань, досвіду творчої діяльності.

З Фіалко Н. А. можна цілком погодитись, коли вона акцентує увагу на важливості на важливості соціальних наук як механізму, інструменту критичного аналізу. Йдеться насамперед про те, що професійним обов'язком

суспільствознавців є не лише, а інколи й не стільки продукування нового знання, скільки здійснення критичної вівісекції вже наявної сукупності знань, розвінчування ілюзій і міфів. У цьому сенсі ключового значення набуває проблематизація дійсності, виявлення недоліків і їх причинно-наслідкових зв'язків задля подальшої оптимізації чинного статус-кво.

Авторка дисертації переконливо обґрунтувала концептуальний акцент, згідно з яким гуманізація освіти сприятиме утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей і задоволенню її різноманітних освітніх потреб, забезпеченню пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонійних стосунків людини і довкілля, суспільства і природи. Вона створює можливість, з одного боку, для культивування освіченої, всебічно розвиненої особистості, а з іншого, - висококваліфікованого фахівця, адже професіоналізм є одним із аспектів цілісного буття особистості.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Фіалко Н. А. в цілому, необхідно висловити декілька критичних зауважень:

1. Авторка дисертації на високому аргументаційному рівні виписує недоліки дегуманізації, її негативні впливи на суспільну дійсність загалом і освітню зокрема. Втім, напрошується запитання: якщо дегуманізація справді настільки деструктивна й неприродна, то чому впродовж тривалого часу вона продовжує залишатись атрибутом і навіть імперативом соціальної дійсності загалом, а освітньої - зокрема? Попри те, що для окресленого контексту це питання є цілком об'єктивним, закономірним і очевидним, Фіалко Н. А. проігнорувала потребу сформулювати відповідь на нього.

2. З деяким змістовними акцентами не лише можна, а й треба дискутувати. Приміром, ледве не рефреном у другому розділі звучить теза про те, що в контексті поліаспектності й багатовимірності сучасного світу, який містить потенціал найрізноманітніших варіантів розвитку, світоглядно-методологічний плюралізм є не стільки ознакою інтелектуальної кризи, скільки шляхом до її подолання. Вочевидь надавати світоглядно-

методологічному плюралізму однозначно позитивного значення не слід уже хоча б тому, що в даному разі йдеться не про суб'єкта, а про об'єкта, про інструмент, результуючий ефект використання якого залежать не від самого інструмента, а від того, хто і як його застосовує. Тому на практиці результати застосування одного й того ж інструмента можуть коливатися в найширшому діапазоні й навіть бути діаметрально протилежними.

3. Деякі тези в дисертації подано декларативно й некритично, хоча змістовно вони віддзеркалюють складну структурно-функціональну дійсність, яка потребує не популістської інерції, а чималих рефлексійних зусиль. Для прикладу: в кількох місцях дисертації Фіалко Н. А. зазначає, що в умовах гуманістичної парадигми викладач і студент стають рівноправними учасниками педагогічного процесу. Хоча наведена теза доволі поширена на рівні сучасного освітнього дискурсу, але це не звільняє автора від відповідальності за її некритичне використання: рівність прав за принципом симетрії може бути результатом лише рівності обов'язків, а оскільки обов'язки викладачів і студентів вочевидь різні, то ці категорії освітнього процесу априорі не можуть бути «рівноправними».

4. У дисертації світоглядна культура і гуманізація так часто подаються синонімічно, що набувають статусу своєрідних онтологічних і аксіологічних сіамських близнюків. Та навіть цей статус не заперечує потреби з'ясування, в яких причинно-наслідкових і суб'єкт-об'єктних зв'язках ці феномени перебувають, хто з них має визначальне значення, а хто - підлегле?

5. Деяким положенням, сформульованим у дисертації, бракує аргументаційної узгодженості. Зокрема, Фіалко Н. А. констатує, що здебільшого дослідники акцентують увагу на пріоритетному значенні адаптативних потреб освіти і людини, хоча нова якість глобального суспільства висуває вимоги нової якості освіти й людини, яка базується насамперед на рефлексійних, інноваційних і креативних моделях функціонування. Тут виникають аналогії з гегелівським «все, що дійсне, те розумне» і об'єктивно напрашується запитання: якщо адаптативна парадигма

суспільної дійсності справді вичерпала себе на рівні потреб сучасного глобального статус-кво, то як вона може продовжувати існувати, а тим більше - домінувати?

Однак, наведені зауваження не заперечують наукової значущості дисертаційної роботи Фіалко Н. А., яка в цілому є науково плідною, насиченою багатьма елементами наукової новизни на рівні як постановки проблеми, так і методології її аналізу та висновків. В цілому дисертацію слід окреслити як системне, всебічне і ґрунтовне дослідження, яке успішно досягло своєї мети - узагальнення змістовно-функціональних аспектів гуманізації вищої освіти. Такі результати отримано у результаті дослідження, яке відповідає спеціальності захисту за методологічним і понятійним апаратом, а також засобами доведення.

Наведені ознаки і особливості дають підстави для висновку, що дисертаційне дослідження Фіалко Н. А. є самостійною і оригінальною науковою роботою, в якій виразно розкрита тема і обґрунтовано викладена авторська концепція. Положення наукової новизни проінтерпретовані переконливо. Висновки, сформульовані в дисертації, можуть слугувати теоретичною і методологічною основою поглиблення й систематизації досліджень окресленої автором предметної сфери. Зміст автореферату дисертаційної роботи є тотожним основним положенням її рукопису.

Наукова обґрунтованість, теоретична і практична значущість отриманих результатів дають підстави вважати, що дисертація Фіалко Наталії Анатоліївни на тему: «Гуманізація вищої освіти: змістовно-функціональні аспекти» виконана на високому теоретичному і методологічному рівнях, характеризується новизною одержаних результатів і висновків, має істотне теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Таким чином, Фіалко Наталія Анатоліївна цілком заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 - філософія освіти.

Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної філософії та
філософії освіти Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

